

УДК 339.92:327

JEL classification: F02, F51, F63, O53

Ірина ІВАЩУК

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародної економіки,
Західноукраїнський національний
університет, Україна
E-mail: i.ivashchuk@wunu.edu.ua
ORCID : <https://orcid.org/0000-0002-4906-799X>

Андрій ЗАСТАВНИЙ

аспірант,
кафедри міжнародних відносин та
дипломатії,
Західноукраїнський національний
університет, Україна
E-mail: a.zastavnyy24@gmail.com
ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-2828-3332>

© Ірина Іващук, Андрій Заставний, 2021

Отримано: 22.04.2021 р.
Прорецензовано: 12.05.2021 р.
Рекомендовано до друку: 26.05.2021 р.
Опубліковано: 26.05.2021 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

Ірина Іващук (Україна)
Андрій Заставний (Україна)

КРАЇНИ БЛИЗЬКОГО СХОДУ В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ПИТАННЯ БЕЗПЕКИ

АНОТАЦІЯ

Предметом дослідження є економічний розвиток та безпековий простір країн Близького Сходу.

Метою статті є визначення особливостей розвитку країн Близького Сходу в глобальній економіці та виявлення конфліктних питань, які дестабілізують регіон та поглиблюють нестабільність.

Методологія (метод). Для досягнення мети та вирішення окреслених завдань у процесі дослідження використано загальнонаукові і спеціальні методи: історико-логічний, аналізу та синтезу, узагальнення та кількісного порівняння, візуальний (табличний і графічний) (для візуалізації результатів дослідження).

Результати. Обґрунтовано важливість розвитку та стабільності регіону Близького Сходу для глобальної економіки. Визначено структурну будову регіону Близького Сходу та деталізовано історичні передумови його формування. Підтверджено тенденції до геополітичної трансформації регіону. Визначено основні виклики для розвитку та стабільності на Близькому Сході, серед яких виокремлено локальні конфлікти, зростання терористичних актів, етнічні проблеми. Акцентовано увагу на курдському питанні, яке періодично набуває гостроти і є невирішеним. Проаналізовано локальні конфлікти, які вносять дестабілізацію в регіон, бо майже всі країни володіють достатніми ресурсами для протистояння. Підтверджено, що для забезпечення своїх інтересів країни регіону нарощують свій військовий потенціал. Ідентифіковано країни Близького Сходу за рівнем розвитку людського потенціалу. Підтверджено, що конфліктні території регіону негативно на людський розвиток в країнах, причому сповільнюється досягнутий прогрес. Встановлено, що світова економіка також залежить від зміни економічної та політичної ситуації в регіоні, через торговельні війни між країнами, застосування санкцій. Як приклад, розглянуто обмеження у зовнішньоторговельній політиці США проти Ірану та практику застосування санкцій. Підтверджено зростаючу роль країн досліджуваного регіону у глобальній економіці, яка визначається наявністю в них покладів природних ресурсів, зокрема, нафти. Проаналізовано регіональний розподіл світових запасів нафти та її виробництва. З'ясовано вплив обмеження щоденного видобутку нафти за ініціативою ОПЕК в умовах пандемії COVID-19 на економіку країн Затоки. Запропоновано заходи, які слід застосувати країн Близького Сходу для підтримання економічного розвитку та забезпечення безпекової політики в регіоні.

Іващук І., Заставний А. Країни Близького Сходу в глобальній економіці: сучасні тенденції розвитку та питання безпеки. *Економічний аналіз*. 2021. Том 31. № 2. С. 136-147.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2021.02.136>

Ключові слова: безпека; Близький Схід; військова сила; глобальна економіка; економічне зростання; локальні конфлікти; людський розвиток; національні економіки; поклади та видобуток нафти тероризм.

UDC 339.92:327

Iryna Ivashchuk (Ukraine)
Andriy Zastavny (Ukraine)

JEL classification: F02, F51, F63, O53

Iryna IVASHCHUK

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Department of International Economics,
West Ukrainian National University, Ukraine
Email: i.ivashchuk@wunu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4906-799X>

Andriy ZASTAVNY

PhD student,
Department of International Relations and
Diplomacy,
West Ukrainian National University, Ukraine
Email: a.zastavnyy24@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2828-3332>

© Iryna Ivashchuk, Andriy Zastavny, 2021

Received: 22.04.2021

Revised: 12.05.2021

Accepted: 26.05.2021

Online publication date: 26.05.2021

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

MIDDLE EAST COUNTRIES IN THE GLOBAL ECONOMY: CURRENT DEVELOPMENT TRENDS AND SECURITY ISSUES

ABSTRACT

The subject of the study is the economic development and security space of the Middle East.

The aim of the article is to identify the peculiarities of the development of the Middle East in the global economy and to identify conflict issues that destabilize the region and deepen instability.

Methodology (method). To achieve the goal and solve the outlined tasks in the research process used general and special methods: historical-logical, analysis and synthesis, generalization and quantitative comparison, visual (tabular and graphical) (to visualize the results of the study).

Results. The importance of development and stability of the Middle East region for the global economy is substantiated. The structural structure of the Middle East region is determined and the historical preconditions of its formation are detailed. The tendencies to geopolitical transformation of the region are confirmed. The main challenges for development and stability in the Middle East have been identified, including local conflicts, the growth of terrorist acts, and ethnic problems. Emphasis is placed on the Kurdish issue, which periodically becomes acute and unresolved. Local conflicts that destabilize the region, as almost all countries have sufficient resources to confront, are analyzed. It is confirmed that the countries of the region are increasing their military potential to ensure their interests. The countries of the Middle East are identified by the level of human development. It is confirmed that the conflict areas of the region are negative for human development in the countries, and the progress made is slowing down. It is established that the world economy also depends on changes in the economic and political situation in the region, due to trade wars between countries, the application of sanctions. As an example, the restrictions on US foreign trade policy against Iran and the practice of sanctions are considered. The growing role of the countries of the study region in the global economy, which is determined by the presence of deposits of natural resources, in particular, oil, has been confirmed. The regional distribution of world oil reserves and its production is analyzed. The impact of OPEC's daily oil production restrictions on the COVID-19 pandemic on the Gulf economy has been elucidated. Measures to be taken by Middle Eastern countries to support economic development and security policy in the region are proposed.

Ivashchuk, I., & Zastavny, A. (2021). Middle East countries in the global economy: current development trends and security issues. *Economic analysis*, 31 (2), 136-147.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2021.02.136>

Keywords: security; Middle East; military force; global economy; economic growth; local conflicts; human development; national economies; oil deposits and production terrorism.

Вступ

Під впливом глобальних змін одні країни набувають економічної ваги у світі, інші стають ще більш вразливими та залежними, разом з тим, економічний потенціал більшості з них є не до кінця розкритим. Сучасна система побудови міжнародних відносин між країнами свідчить, що вони не є ізольованими від світу, причому ця залежність від глобальних трендів розвитку зростає з кожним роком, залежать від політики міжнародних організацій та країн-світових лідерів. В історії є достатньо прикладів, коли країна або регіон стають ареною зіткнення та конфронтації інтересів країн-лідерів, відповідно, всередині зростає політична напруга та загострюються локальні конфлікти. Близький Схід не є виключенням в цих процесах, а, навпаки, територією, за домінування на якій точиться боротьба, яка дестабілізує економічний розвиток країн регіону та має зворотній ефект впливу на глобальне середовище. Саме тому питання економічного та соціального розвитку в регіоні нерозривно пов'язані з питаннями безпеки та стабільності, тим більше, що є проблеми, які сформувалися історично, не отримали вирішення та періодично загострюються.

Значна частина наукових досліджень з питань історичного, соціально-економічного, політичного розвитку країн Близького Сходу та їх ролі у міжнародних відносинах належить зарубіжним вченим. Водночас, в останні роки до цих розробок долучаються і вітчизняні вчені. Зокрема, ці питання розглядали Д. Йоффе, Д. Ейкельман [1], О. Коппель [2], Б. Парахонський [3], Б. Саїду, Д. Снайдер, К. Спенсер, С. Тальяпетра [4] та ін. У структурі міжнародних організацій діють відділи та працюють фахівців, які займаються дослідженням країн Близького Сходу та Північної Африки, готують аналітичні доповіді та звіти. Такий підхід є об'єктивним, адже процеси глобалізації порушують нові питання для країн Близького Сходу та потребують швидкого вирішення, в тому числі й в частині економічного розвитку та безпекової політики з огляду на нестабільність глобального економічного середовища й геополітичні зміни.

Мета статті

Метою статті є визначення сучасних тенденцій позиціонування країн Близького Сходу у глобальній економіці та ідентифікація викликів та загроз, які впливають на стан безпеки й стабільності в регіоні.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Структурно Близькосхідний регіон включає країни Північної Африки та Західної Азії. У зарубіжній літературі до країн Близького Сходу

застосовують два поняття: Near East та Middle East, але щодо сучасної регіоналізації, то найчастіше використовують останнє поняття. У більшості досліджень до країн Близького Сходу відносять: Бахрейн, Ізраїль, Йорданію, Ірак, Іран, Ємен, Катар, Кувейт, Ліван, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), Оман, Палестину, Саудівську Аравію та Сирію. Окремі дослідники ідентифікують і Туреччину як країни Близькосхідного регіону. Також зустрічається віднесення Кіпру до регіону Близького Сходу, хоча у нашому дослідженні ми не будемо дотримуватися такої позиції, адже Кіпр є членом Європейського Союзу, політично, ментально та ідеологічно належить до країн Європи, хоча географічно є близьким до досліджуваного регіону. Близький Схід є об'єктом зацікавлення світових лідерів, і все частіше звучить ідея про прагнення США пришвидшити геополітичну трансформацію регіону та змінити його політичну карту [2].

Якщо повернутися в історію, то поділ досліджуваного регіону після першої світової війни мав певний умовний характер, тому кордони між країнами встановлювалися залежно від інтересів європейських країн. Так, у 1916 р. було підписано між Англією та Францією компромісну Угоду Сайкса-Піко [5]. Її розробниками були дипломати Марк Сайкс та Франсуа Жорж-Піко. З часом, ця таємна угода була піддана жорсткій критиці, бо порушувала раніше досягнуті домовленості між країнами та підтвердила колоніальні наміри європейських країн. Такий штучний поділ на сфери впливу став поштовхом до виникнення з часом низки конфліктів на Близькому Сході, серед яких ізраїльсько-палестинський конфлікт, який також нагнітається зовнішньорегіональними гравцями (Росією, США, європейськими країнами), що порушує стабільність і змінює баланс сил [6]. Щодо позиції Європейського Союзу, то зазначимо, що вона є неоднозначною, адже ЄС – це не одна країна і окремі з них мають дуже тісний історичний зв'язок з близькосхідними країнами, тому науковці акцентують увагу на необхідності консолідації позицій країн-членів ЄС у зазначеній ситуації [7]. Разом з тим, існують думка, що такі конфлікти перейшли на інший системний рівень – перетворився на цивілізаційне зіткнення «Захід-Іслам» [8].

Щодо основних викликів для розвитку та стабільності на Близькому Сході, то серед них виокремимо конфлікти які досить часто підтримуються ззовні та у певний період спостерігається їхнє загострення. Особливістю є залучення недержавних організацій у ці конфлікти, як правило, це терористичні організації, жертвами якого стає мирне населення, та посередників, якими можуть бути інші країни або міжнародні організації. За останні два десятиліття регіон

Близького Сходу та Північної Африки є лідером за кількістю вчинених терористичних актів у світі (рис. 1.), причому, у 2019 р. серед країн Близького Сходу їх було найбільше в Ємені (561), Іраку (495) та Сирії (211).

Серед етнічних конфліктів пропонуємо виділити курдську проблему, яка періодично набуває гостроти і є невирішеною. Курдів налічується у світі близько за різними оцінками 30-40 млн. і вони є єдиним багаточисельним народом без держави,

тим більше маючи давнє історичне коріння. Черговий розділ Курдистану відбувся після Першої світової війни, в результаті чого він ще більше розділив курдів. Історики, оцінюючи становлення курдського національного руху у 20 ст., вказують на його подвійний характер: зберігаються партикулярні консервативні традиції та інтегральний, спрямований на створення спільного простору [9].

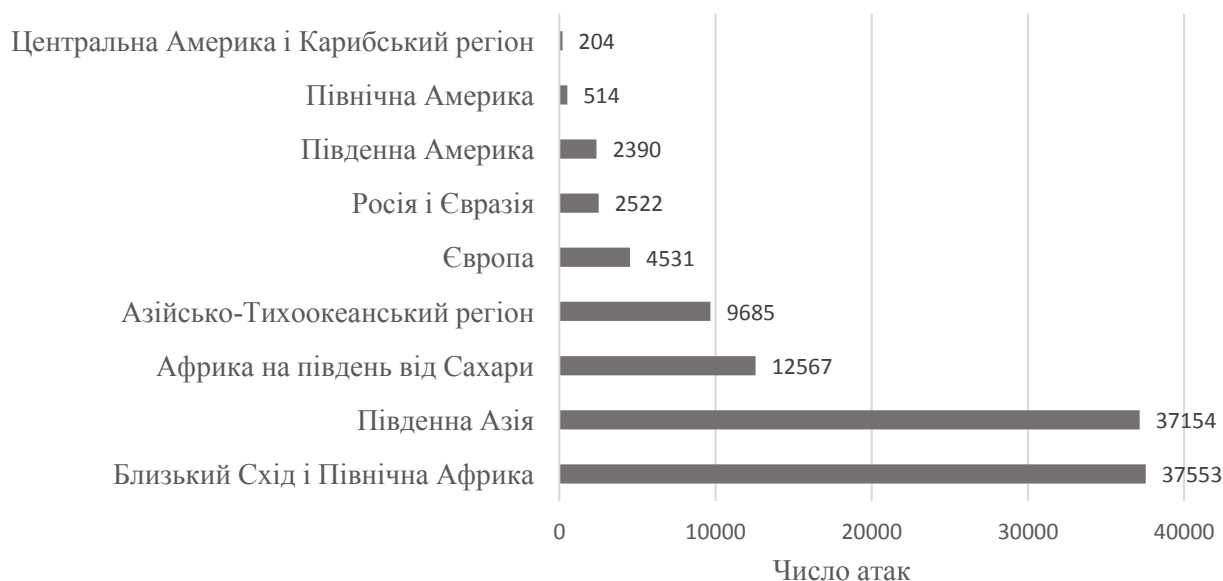

Рис. 1. Розподіл терористичних атак за регіонами світу, 2002-2019 рр.*

* побудовано за матеріалами Statista. URL : <https://www.statista.com/statistics>.

Найбільше курдів проживає на території Туреччини, Ірану, Іраку, Сирії (рис. 2), відповідно, як вважають окремі вчені, турецька та іранська частину з геополітичної точки зору можуть стати ядром Курдистану [10]. Разом з тих, для цих країн втрата курдських територій матиме неабиякий негативний наслідок. Наприклад, для Туреччини курдське питання є одним із найбільш важливих впродовж останніх десятиліть, воно визначає внутрішню стабільність країни та вектори її зовнішньої політики, зважаючи і на підтримку США курдських організацій [11], тому на майбутнє основними викликами для країни може стати втрата території, а разом з нею і інфраструктури, частини транспортних коридорів, та населення (важливого трудового ресурсу), зменшення підтримки зовнішніх партнерів, і як наслідок укріплення позицій інших країн цього регіону. Так, Ізраїль зберігає подвійну позицію, хоча неодноразово заявляв про можливість підтримки утворення держави курдів. На відміну від політики Туреччини, територія Курдистану в Іраку є регіоном з певною автономією, яку він отримав згідно з Конституцією 2005 р.

Регіон Близького Сходу частково залишається територією із локальними конфліктами, які стають замороженими та вносять певну дестабілізацію. Нестабільність в регіоні посилювалася через наявність конфліктів між Іраном та Саудівською Аравією, Іраном та Ізраїлем (який з часом переріс у проксі-регіональний конфлікт), арабську весну у більшості країн близькосхідного регіону, яка отримала продовження як війна в Сирії, ліванський конфлікт, війну в Іраку та ін. Останній масштабний конфлікт отримав назву Криза Перської затоки, у який втягнуті Іран, Ірак, Саудівська Аравія. У 2017 р. Саудівська Аравія, Єгипет, Бахрейн, ОАЕ закрили повітряний простір для Катару. Країни Перської затоки, кожна з яких володіє достатніми ресурсами для протистояння, рано чи пізно повинні будуть прийти до мирного вирішення конфліктної ситуації, адже її нагнітання не вигідне ні їм, ані світовим лідерам, які, очевидно, і будуть докладати максимум зусиль для стабілізації ситуації між цими країнами. Але це не гарантує, що країни будуть приймати мирні плани врегулювання суперечок, як це стало із планом США по вирішенню палестинсько-ізраїльського конфлікту на початку 2020 р., з

Угодами Осло (повна назва «Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements»), які були підписані у 1993 р. під егідою Норвегії між Палестиною та Ізраїлем, ці території залишаються гарячою точкою на геополітичній мапі світу [13]. Конфлікт між Саудівською Аравією та Іраном є фундаментальним, має історичне та релігійне

коріння, пов'язаний із протистоянням шиїтів та сунітів. Ситуація між країнами періодично загострюється, тим більше обидві втягнуті у військові конфлікти в регіоні, наприклад, підтримуючи у свій час різні сили, зокрема, в Сирії, Ємені. На даний час Саудівська Аравія та Іран залишаються геополітичними суперниками, які ведуть боротьбу за сфери спільного інтересу [14].

Рис. 2. Частка чисельності курдів у країнах Близького Сходу [12].

Загалом, зазначимо, що втручання інших країн-зовнішніх глобальних гравців є практикою при вирішенні будь-яких конфліктів, в тому числі й щодо сирійського питання [15], що іноді ще більше посилює нестабільності. Сирія залишається джерелом потенційної небезпеки в регіоні, бо майже за 10 років війни зазнала не лише економічної розрухи, а й гуманітарної катастрофи. Так, внаслідок сирійського конфлікту загинуло понад 500 000 осіб, понад 6,2 млн. стали внутрішньопереміщеними особами, 5,6 млн. – біженцями [16].

Зважаючи на напруженість ситуації в регіоні, країни збільшують свої витрати на оборону, застосовуючи для забезпечення інтересів країни засоби як м'якої сили, так і силові методи. У 2019 р. за Індексом військової сили серед країн Близького Сходу найкращий показник був характерний для Туреччини (чим менший показник, тим більшою є військова сила держави, яка враховує не лише військові витрати, а й транспортну інфраструктуру, наявність військової зброї та інші фактори, які визначають стан розвитку армії) (рис. 3).

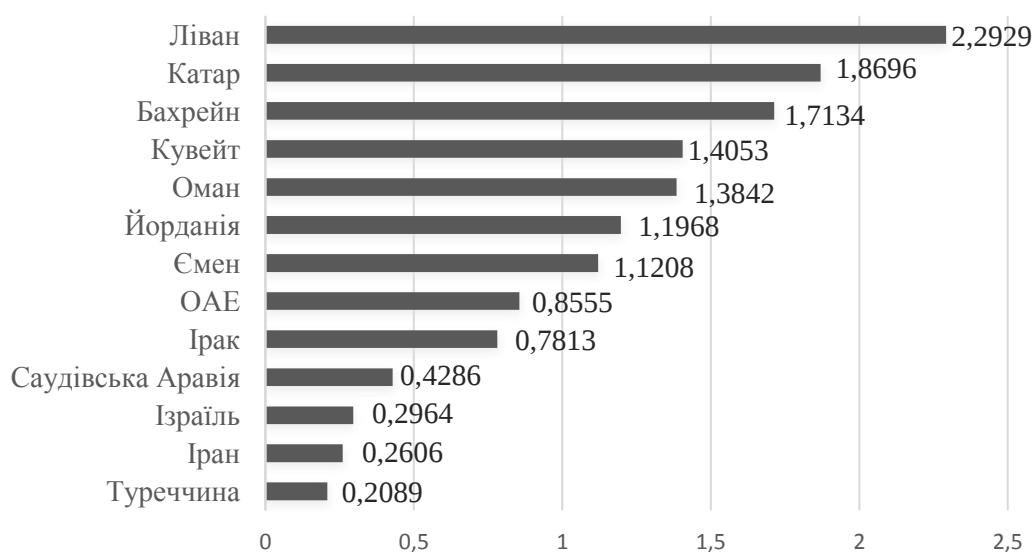

Рис. 3. Позиціонування країн Близького Сходу за Індексом військової сили в 2019 р.*

* побудовано за даними Global Firepower.

Потрібно розуміти, що конфліктні території – це не лише переділ регіону залежно від сфери інтересів між країнами, перш за все, це люди, які виявляються втягнуті в збройні конфлікти, вони не завжди можуть отримати належне медичне забезпечення, освітні послуги, відчувають проблеми із продуктами харчування. Ідентифікуючи країни Близького Сходу за рівнем

розвитку людського потенціалу, помітно значні розриви між ними (рис. 4). Окремі країни, досягши значного економічного прогресу та позицій у глобальній економіці, змогли забезпечити високий рівень індексу людського розвитку, проте не вирішеним залишаються проблеми, в яких залежить якісний вимір життя населення при збільшенні навантаження на планету.

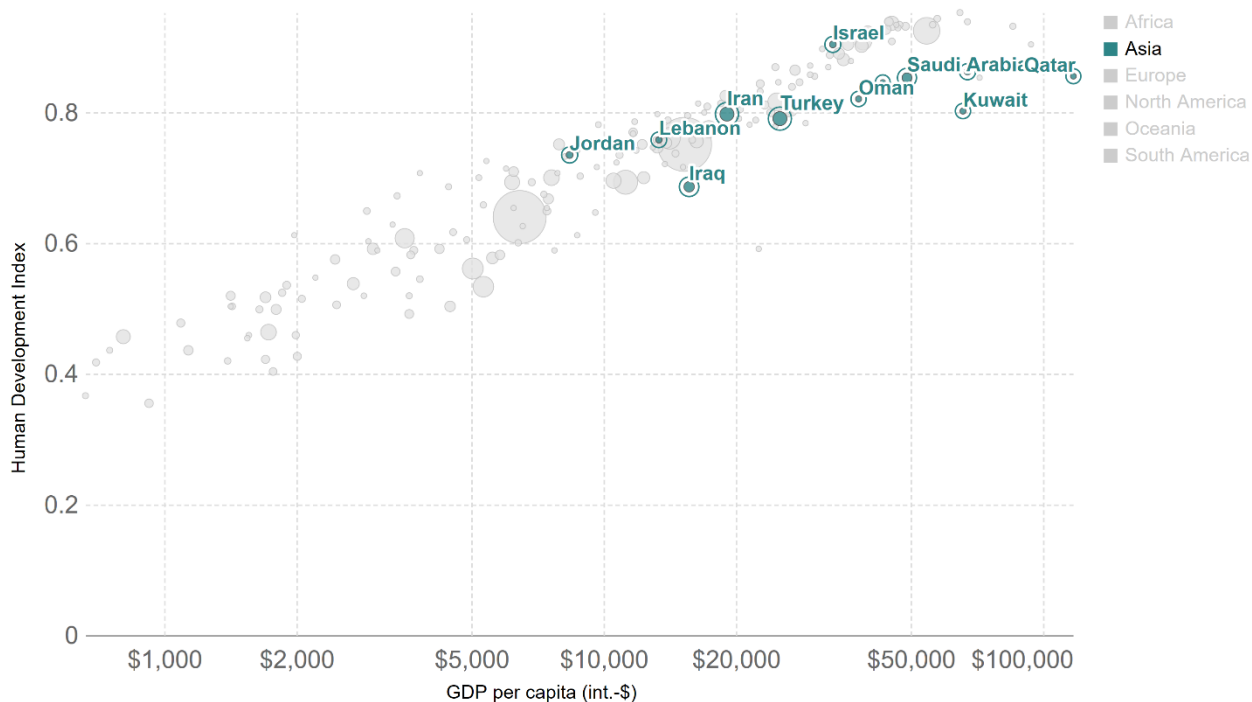

Рис. 4. Позичування окремих країн Близького Сходу за Індексом людського розвитку та ВВП на одну особу у 2017 р. [17]

Таблиця 1. Динаміка Індиксу людського розвитку в окремих країнах Близького Сходу, 1990-2019 рр. *

Рік	Іран	Саудівська Аравія	Туреччина	Оман	Ірак	Ємен	Ізраїль	ОАЕ	Йорданія	Кувейт	Катар	Сирія	Бахрейн	Ліван
1990	0,565	0,697	0,583		0,56	0,401	0,801	0,723	0,625	0,705	0,75	0,55	0,749	
1995	0,627	0,722	0,611		0,539	0,414	0,832	0,764	0,693	0,748	0,782	0,575	0,778	
2000	0,658	0,743	0,66	0,693	0,595	0,444	0,861	0,782	0,711	0,781	0,816	0,6	0,795	
2005	0,683	0,77	0,696	0,736	0,617	0,483	0,88	0,809	0,738	0,783	0,838	0,652	0,795	0,74
2010	0,742	0,809	0,739	0,782	0,636	0,506	0,895	0,82	0,737	0,788	0,834	0,672	0,8	0,766
2015	0,774	0,859	0,801	0,814	0,649	0,483	0,91	0,859	0,73	0,801	0,839	0,537	0,848	0,744
2016	0,784	0,859	0,808	0,815	0,656	0,474	0,913	0,864	0,729	0,804	0,845	0,528	0,853	0,741
2017	0,787	0,852	0,814	0,819	0,667	0,467	0,913	0,881	0,726	0,805	0,848	0,564	0,854	0,748
2018	0,785	0,854	0,817	0,813	0,671	0,468	0,916	0,889	0,728	0,807	0,845	0,563	0,852	0,747
2019	0,783	0,854	0,82	0,813	0,674	0,47	0,919	0,89	0,729	0,806	0,848	0,567	0,852	0,744

* побудовано за даними Human Development Index (HDI). URL : <http://hdr.undp.org/en/indicators/137506#>

Постійні конфлікти економічно виснажують країни, позбавляючи їх розвитку. Водночас, світова економіка також зазнає потрясінь внаслідок порушення стабільності на Близькому Сході, найшвидше це відчувають на світовому ринку енергоносіїв. Водночас, країни регіону ведуть торговельні війни і між собою. Наприклад, припинення мирних відносин Ізраїлю і Палестинської автономії у 2014 р. супроводжувалося і торговельними суперечками, одна з яких виникла у 2019 р. Ведучи боротьбу за свої інтереси у цьому регіоні, розвинені країни неодноразово застосовують санкції, використовуючи економічні методи вирішення конфліктних ситуацій, змушуючи країни Близького Сходу іти на певні поступки.

Так, обмеження у торгівлі вже стали «доброю» практикою у зовнішній політиці США проти Ірану починаючи з другої половини 20 ст. Певні послаблення щодо встановлених санкцій відбулося

у 2016 р., проте вже на початку 2017 р. США було прийнято рішення про нові санкції як протидія ядерній загрозі Ірану і до ряду іранських компаній застосовано обмежувальні заходи. У 2018 р. нові санкції торкнулися банківського та нафтового секторів (це однозначно позначилося на експортних можливостях Ірану (рис. 5) – станом на 1 грудня 2019 р. порівняно з цим же періодом 2018 р відбулося падіння експорту сирої нафти з 1849,612 тис. барелів/день до 651,131 тис. барелів/день, рекордно високе значення спостерігалось у 2004 р.), металургійну промисловість, деякі іранські банки були відключені від міжнародної міжбанківської системи SWIFT, що було пояснено необхідністю підтримання безпеки та стабільності світової фінансової системи [18]. 2020 рік не став виключенням в частині застосування нових санкцій проти Ірану.

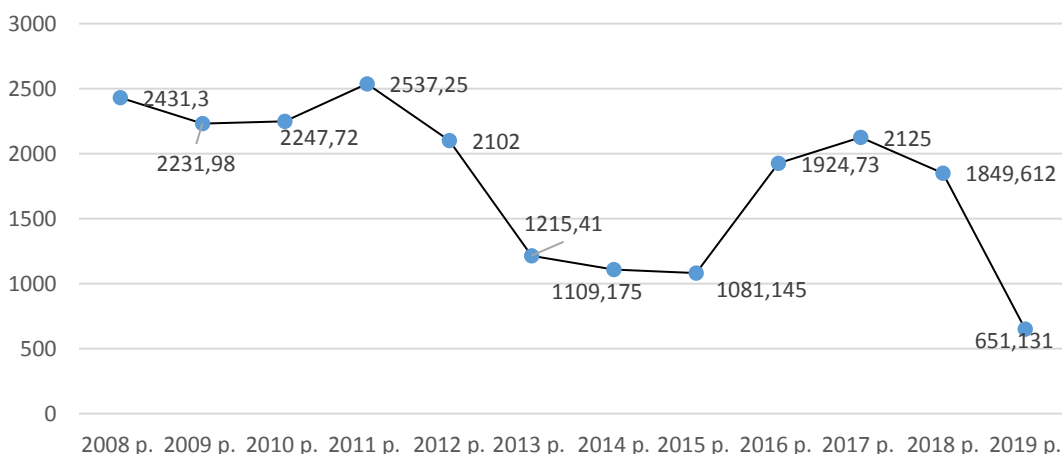

Рис. 5. Динаміка експорту сирої нафти з Ірану (тис. барелів/день) [19]

Оцінюючи роль країн досліджуваного регіону у глобальній економіці, зазначимо, що з роками їх роль помітно зростає і вони є важливими гравцями, які визначають стан світової економіки, кон'юнктуру світових ринків. Реформи та трансформації в більшості країн Близького Сходу дали поштовх до розвитку, разом з тим, економічно країни Близького Сходу відрізняються одна від одної. Багато в чому такі відмінності пояснюються покладами природних ресурсів, які для деяких країн є основою економічного розвитку та експорту. Аналіз динаміки ВВП на одну особу країн цього регіону (табл. 2) підтверджує цю тезу: лідерами за цим показником у 2019 р. були Катар, Ізраїль, ОАЕ, Кувейт, Бахрейн, Саудівська Аравія, причому Ізраїль і Катар порівняно із 1990 р. досягли значного прогресу.

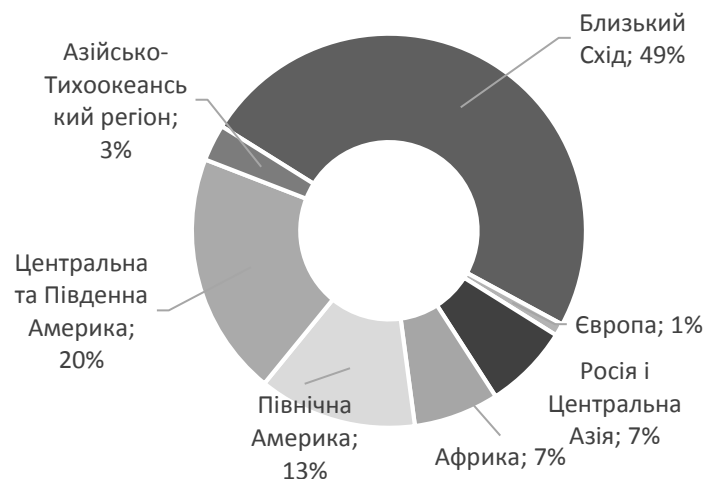
Регіон, володіючи значними покладами нафти (а це 49 % її світового запасу), має значний вплив на світовий ринок енергоносіїв, в тому числі, й на політику ціноутворення через левову частку у виробництві (рис. 6).

В десятку країн, що володіють найбільшими запасами, входять такі країни досліджуваного регіону: Саудівська Аравія, Іран, Ірак, Кувейт, Об'єднані Арабські Емірати (рис. 7). При найменшій зміні політичної ситуації в країнах Близького Сходу, а тим більше, в умовах зростаючої геополітичної нестабільності, змінюється ситуація на біржах, і світовий ринок одразу на це реагує. Підтвердженням цього стало падіння ціни ф'ючерсів на нафту марки WTI у квітні 2020 р., коли було укладено контракт за від'ємною ціною на електронних торгах Нью-Йоркської товарної біржі (NYMEX).

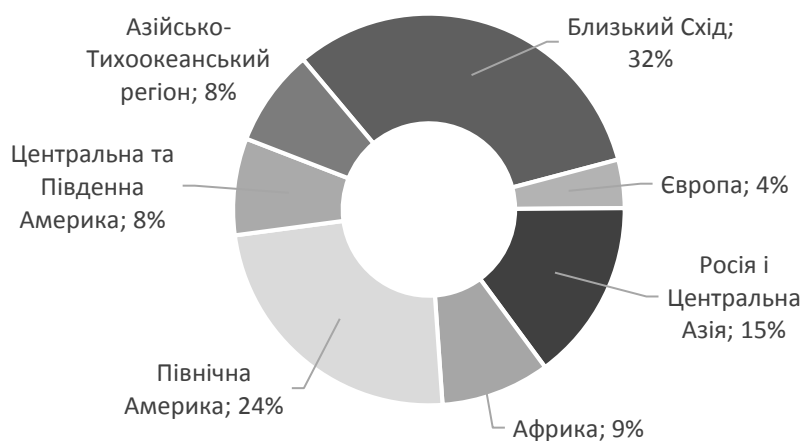
Таблиця 2. Динаміка ВВП на одну особу в країнах Близького Сходу

(GDP per capita (current US\$))

Країни	1990 р.	2000 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Бахрейн	8529,0	13636,4	23066,5	19355,9	20722,1	22634,1	22608,5	23743,0	23991,1	23504,0
Ірак	10326,9	..	4636,6	3853,9	4655,4	4989,8	4777,2	5205,3	5834,2	5955,1
Ізраїль	12707,5	21043,6	29567,8	27715,6	30693,6	35776,8	37321,6	40541,9	41719,7	43592,1
Ліван	1012,6	4491,6	6111,3	7355,0	7761,6	7644,5	7629,9	7801,2	8024,8	7583,7
Йорданія	1166,6	1651,6	3455,8	3559,7	3736,6	4164,1	4176,6	4234,4	4312,2	4405,5
Кувейт	8794,6	18440,4	55495,0	37561,7	38577,5	29869,5	27653,1	29759,4	33994,4	32000,4
Катар	15454,1	29976,1	80234,5	59094,4	67403,2	63039,1	57163,1	59124,9	65908,1	62088,1
Оман	6448,1	8601,3	22139,7	16823,8	18712,6	16028,6	14618,7	15130,5	16521,2	15343,1
Саудівська Аравія	7246,0	9171,3	20078,3	16113,1	19262,6	20627,9	19879,3	20803,7	23339,0	23139,8
Сирія	988,9	1177,6	..	..	..	..	..	..	..	..
Туреччина	2794,4	4337,5	10941,0	9103,7	10742,4	11006,2	10895,3	10591,5	9455,6	9126,6
ОАЕ	27729,5	33291,4	44498,9	32024,2	33893,3	38663,4	38141,8	40644,8	43839,4	43103,3
Ємен	482,2	554,4	1229,2	1116,1	1334,8	1602,0	1138,7	960,5	824,1	774,3
Іран	2214,3	1670,0	5717,3	5709,9	6599,7	4904,3	5253,4	5520,3	5550,1	..

* побудовано за даними World Bank. URL : <https://databank.worldbank.org/home.aspx>.

а) запаси

б) виробництво

Рис. 6. Регіональний розподіл світових запасів нафти та її виробництва, станом на 31 грудня 2019 р. [20]

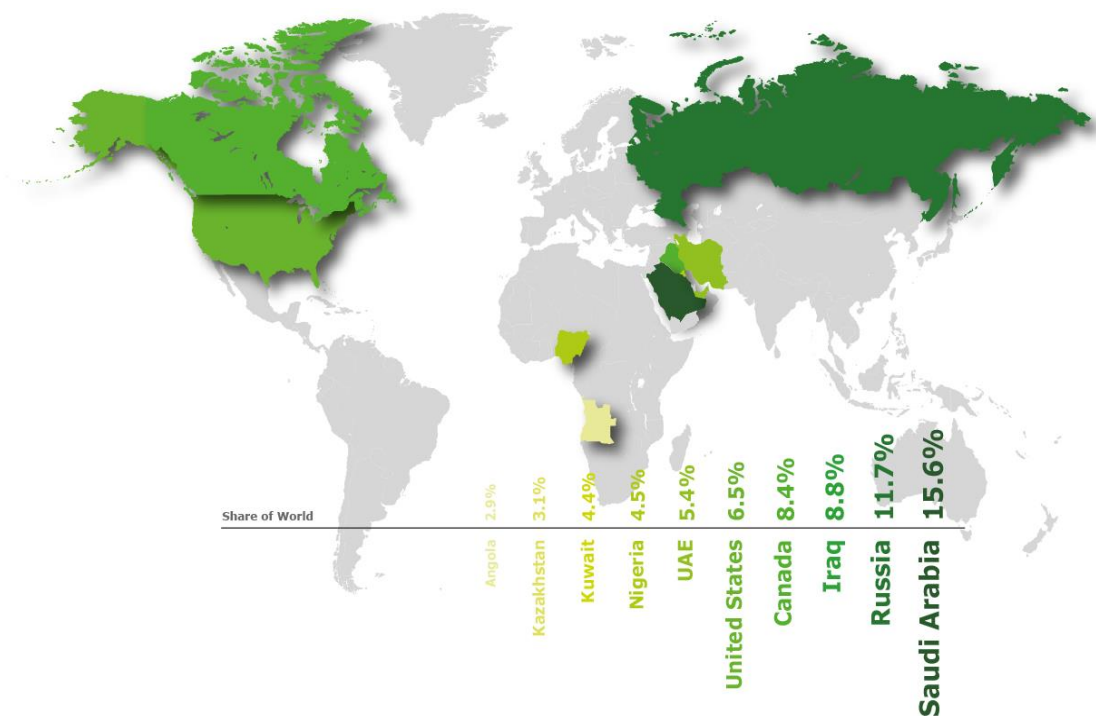

Рис. 7. 10 країн-лідерів в експорті нафти у 2019 р. [20]

З метою стабілізації ситуації ОПЕК на початку 2020 р. було прийнято рішення про обмеження щоденного видобутку нафти, що створило складну ситуацію для країн-членів, особливо для тих, дохідна частина бюджету яких залежить від видобутку. І як наслідок – скорочення обсягів торгівлі (особливо це відчувають галузі, максимально задіяні у глобальних ланцюгах доданої вартості), зростання бюджетного дефіциту та державного боргу. Проте країни, які поза організацією, можуть отримати поштовх до

збільшення видобутку, бо заборони на них не поширюється. За прогнозами Світового банку щодо майбутнього розвитку економіки країн Північної Африки та Близького Сходу, то в цьому регіоні за підсумками 2020 р. відбудеться падіння економічного зростання на 5,2% і економіка зможе відновитися лише у 2021 р. Оцінка окремих економічних показників країн Затоки також вказує на стабілізацію економічної ситуації у 2021 р. (табл. 3).

Таблиця 3. Динаміка окремих економічних показників країн регіону Затоки *

Показники (% ВВП, якщо не вказано інше)	2000-2016 рр.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Прогноз	
					2020 р.	2021 р.
Реальний ВВП (щорічне зростання)	4,6	-0,4	2,0	0,5	-7,4	2,6
Сальдо рахунку поточних операцій	14,2	2,8	8,6	5,6	-3,9	-2,9
Загальне сальдо бюджету	7,4	-5,7	-1,6	-2,1	-10,5	-8,0
Інфляція (середнє за рік, %)	2,9	0,3	2,1	-1,4	1,3	3,2

* складено за матеріалами [21].

Не всі країни Близького Сходу змогли задіяти інструменти грошово-кредитної та податково-бюджетної політики для відновлення економіки, але ті, в яких був більш високий кредитний рейтинг, зокрема, Катар, ОАЕ, Саудівська Аравія, змогли зберегти доступ до ринку капіталів [21]. Поступове поживлення економічної активності та зняття карантинних обмежень може стабілізувати ситуацію та сприяти відновленню ринків. Пандемія COVID-19 стала ще одним чинником, який визначив слабкі сторони економік країн цього регіону на тлі кризових явищ у світовій економіці та тектонічних зсувів на геополітичній мапі світу.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Близький Схід є регіоном, який відіграє важливу роль в формуванні нового світового порядку: як в глобальній економіці, так і в геополітичних змінах, залишаючись при цьому одним із найбільш турбулентних. Його географічне розташування проектується і в економічну площину, що дозволяє стверджувати про його стратегічну значимість для траєкторії розвитку світових економічних процесів. Разом з тим, регіон характеризується фрагментацією, не позбавлений політичних та релігійних суперечностей, що значно дестабілізують і до того нестабільну ситуацію в країнах, спостерігається нагнітання нестабільності всередині країн, протистояння країн між собою та неможливість досягнення консенсусу в інтересах територіального, економічного, політичного спрямування. Прогнозувати конфлікти в країнах

Близького Сходу вкрай важко, бо вони мають історичне коріння, їхня динаміка залежить від втручання у внутрішні процеси країн міжнародного співтовариства та окремих країн, які іноді у своїй практиці використовують подвійні стандарти. Таким чином, зважаючи на останні зміни в економічно-політичній ситуації на Близькому Сході та деструктивний вплив пандемії на усі країни світу (який, ймовірно, і далі буде продовжуватися) важливими для країн регіону з метою підтримання економічного розвитку та забезпечення питань безпеки залишаються: зменшення ескалації конфліктів (в тому числі етнічних та релігійних) при зростаючій мілітаризації економік; підтримання стратегічного партнерства з країнами і міжнародними організаціями, зусилля яких спрямовані на подолання збройних конфліктів, тероризму та насильства, не поступаючись при цьому національним інтересам; оздоровлення системи державного управління на усіх рівнях, тим більше з огляду на існуючу проблему корупції; зменшення залежності національних економік від видобутку нафти та зміна її структури, розвиток альтернативної енергетики; подолання розривів між групами населення з різним доходом, бо зростає прірва між багатим і дуже бідним населенням країн, в тому числі і через прискорену урбанізацію; активізація інвестування в гуманітарну сферу та створення сприятливих умов для зайнятості населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ейкельман Д. Близький Схід та Центральна Азія / Центр близькох. дослідж., Ін-т сходознавства ім. А. Кримського НАН України. К. : Вид. дім "Стилос", 2005. 376 с.
2. Коппель О., Гаспарян А. Американський чинник трансформації Близького Сходу. *Американська історія та політика*. 2016. № 2. С. 128-134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ahp_2016_2_19.
3. Близький Схід: міжнародна безпека, регіональні відносини та перспективи для України: монографія. Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки; Б. О. Парахонський (відп. ред.). Київ: ПЦ «Фоліант», 2008. 589 с.
4. Simone Tagliapietra. The political economy of Middle East and North Africa oil exporters in times of global decarbonisation. 2017. April, 11. URL: [http://bruegel.org/2017/04/the-political-economy-of-middle-east-and-north-africa-oil-exporters-in-times-of-global-decarbonisation/?utm_content=buffer28bd0&utm_medium=social&utm_source=twitter.com&utm_campaign=buffer+\(bruegel\)](http://bruegel.org/2017/04/the-political-economy-of-middle-east-and-north-africa-oil-exporters-in-times-of-global-decarbonisation/?utm_content=buffer28bd0&utm_medium=social&utm_source=twitter.com&utm_campaign=buffer+(bruegel)).

5. The Sykes-Picot Agreement: 1916. URL: http://www.mideastweb.org/mesyk_espicot.htm.
6. Седнева С. Реалії та перспективи врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту. *Емінак*. 2014. № 1-2. С. 59-66.
7. Магда Є. Позиція ЄС в урегулюванні арабо-ізраїльського конфлікту від початку XXI ст. Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки та знахідки: Міжвід. зб. наук. пр., 2010. Вип. 19. С. 155-166.
8. Галушко К. Системні чинники самовідновлення близькосхідного конфлікту. *Політичний менеджмент*. 2005. № 5. С. 148-160.
9. Ямпольська Л. М. Курдський національний рух і військово-політична діяльність Мустафи Барзані (1903–1979). *Гілея: науковий вісник*. 2017. Вип. 122. С. 153-158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2017_122_38.
10. Ворфлік Г. С. Геополітичні аспекти курдського конфлікту. *Географія та туризм*. 2011. Вип. 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2011_11_19.
11. Москоvecь В. Є. Курдське питання в американсько-турецьких відносинах. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. Сер. : Історія. 2011. Т. 147. Вип. 134. С. 137-140.
12. Kurdish Diaspora. URL: <https://thekurdishproject.org/kurdi-stan-map/kurdish-diaspora>.
13. Peace to Prosperity: A Vision to Improve the Lives of the Palestinian and Israeli People – Non-UN document. URL: <https://www.un.org/unispal/document/peace-to-prosperity-a-vision-to-improve-the-lives-of-the-palestinian-and-israeli-people-us-government-peace-plan>.
14. Regional stability is in the interest of both Saudi Arabia and Iran. 23 nov 2020. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/regional-stability-is-in-the-interest-of-both-saudi-arabia-and-iran>.
15. Adriana Erthal Abdenur. Rising Powers and International Security: the BRICS and the Syrian Conflict. *Rising Powers Quarterly Volume 1, Issue 1, 2016*, 109-133. URL: <https://risingpowersproject.com/quarterly/rising-powers-and-international-security-the-brics-and-the-syrian-conflict>.
16. The Current Situation in Syria. URL: <https://www.usip.org/publications/2020/08/current-situation-syria>.
17. Human Development Index. URL: <https://ourworldindata.org/human-development-index>.
18. SWIFT says suspending some Iranian banks' access to messaging system. URL: <https://www.reuters.com/article/us-usa-iran-sanctions-swift-idUSKCN1NA1PN>.
19. Iran Crude Oil : Exports. URL: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/iran/crude-oil-exports>.
20. World Oil Review 2020. URL: <https://www.eni.com/en-IT/global-energy-scenarios/world-oil-review-first-volume.html>.
21. Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia. October 2020. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/REO/MECA/Issues/2020/10/14/regional-economic-outlook-menapcca#stats>.

REFERENCES

1. Eikelman, D. (2005). *Middle East and Central Asia*. Kyiv: Stylus House.
2. Koppel, O., & Gasparyan, A. (2016). The American factor in the transformation of the Middle East. *American history and politics*, 2, 128–134. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ahp_2016_2_19.
3. *The Middle East: international security, regional relations and prospects for Ukraine*. (2008). Rada nat. of Security and Defense of Ukraine, Nat. int probl. international security; BO Parakhonsky (ed.). Kyiv: Foliant.
4. Tagliapietra, S. (2017). The political economy of Middle East and North Africa oil exporters in times of global decarbonisation. Retrieved from: [http://bruegel.org/2017/04/the-political-economy-of-middle-east-and-north-africa-oil-exporters-in-times-of-global-decarbonisation/?utm_content=buffer28bd0&utm_medium=social&utm_source=twitter.com&utm_campaign=buffer+\(bruegel\)](http://bruegel.org/2017/04/the-political-economy-of-middle-east-and-north-africa-oil-exporters-in-times-of-global-decarbonisation/?utm_content=buffer28bd0&utm_medium=social&utm_source=twitter.com&utm_campaign=buffer+(bruegel)).
5. The Sykes-Picot Agreement. (2016). Retrieved from: http://www.mideastweb.org/mesyk_espicot.htm.
6. Sedneva, S. (2014). Realities and prospects for the settlement of the Arab-Israeli conflict. *Eminak*, 1-2, 59-66.
7. Magda, E. (2010). The EU's position in resolving the Arab-Israeli conflict since the beginning of the XXI century. *International Relations of Ukraine: Scientific Research and Findings*, 19, 155-166.
8. Galushko, K. (2005). Systemic factors of self-recovery of the Middle East conflict. *Political management*, 5, 148–160.
9. Yampolskaya, L. M. (2017). Kurdish national movement and military-political activities of Mustafa Barzani (1903-1979). *Gileya*, 122, 153-158. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2017_122_38.
10. Warflik, G. S. (2011). Geopolitical aspects of the Kurdish conflict. *Geography and tourism*, 11. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2011_11_19.
11. Muscovite, V. E. (2011). Kurdish question in American-Turkish relations. *Scientific works of Petro Mohyla Black Sea State University*. Ser. : History, 147(134), 137-140.
12. Kurdish Diaspora. (n.d.). Retrieved from: <https://thekurdishproject.org/kurdi-stan-map/kurdish-diaspora>.
13. Peace to Prosperity: A Vision to Improve the Lives of the Palestinian and Israeli People - Non-UN document. (n.d.). Retrieved from: <https://www.un.org/unispal/document/peace-to-prosperity-a-vision-to-improve-the-lives-of-the-palestinian-and-israeli-people-us-government-peace-plan>.

14. Regional stability is in the interest of both Saudi Arabia and Iran. (2020). Retrieved from: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/regional-stability-is-in-the-interest-of-both-saudi-arabia-and-iran>.
15. Erthal Abdenur, A. (2016). Rising Powers and International Security: the BRICS and the Syrian Conflict. *Rising Powers Quarterly*, 1(1), 109-133. Retrieved from: <https://risingpowersproject.com/quarterly/rising-powers-and-international-security-the-brics-and-the-syrian-conflict>.
16. The Current Situation in Syria. (n.d.). Retrieved from: <https://www.usip.org/publications/2020/08/current-situation-syria>.
17. Human Development Index. (2021). Retrieved from: <https://ourworldindata.org/human-development-index>.
18. SWIFT says suspending some Iranian banks' access to messaging system. (n.d). Retrieved from: <https://www.reuters.com/article/us-usa-iran-sanctions-swift-idUSKCN1NA1PN>.
19. Iran Crude Oil: Exports. (n.d.). Retrieved from: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/iran/crude-oil-exports>.
20. World Oil Review 2020. (n.d.). Retrieved from: <https://www.eni.com/en-IT/global-energy-scenarios/world-oil-review-first-volume.html>.
21. Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia. (2020). Retrieved from: <https://www.imf.org/en/Publications/REO/MECA/Issues/2020/10/14/regional-economic-outlook-menap-cca#stats>.